

פתרון בחינת הבגרות בתנ"ך (שאלון 900091)

מוגש על-ידי צוות מורי התנ"ך

ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון

שאלה 1:

א. שלושה חוקים הנזכרים בפס' 1-4:

- השבת בעלי חיים שתעו בדרך לידי בעליהם (פס' 1).
- השבת חפץ שאבד לידי בעליו.
- איסוף בעל החיים התועה אל בית המוצא, אם לא ידוע לו מי הבעלים של חיה תועה זו. חובה על המוצא לדאוג לבעל חיים זה עד שוב בעליו המקוריים לקחתו (פס' 2).
- סיוע לבהמת משא שהתמוטטה בדרך (תחת משאה) – חובה לסייע לבהמה לקום על רגליה (פס' 4).

ב. החברה המקראית הייתה חברה חקלאית, כלכלתה התבססה על עבודה בשדה. בעלי חיים אלה (שור, חמור), ששימשו לעבודה בשדה, היו "כלי העבודה" העיקריים של האיכר. אם אבדו לו ותעו בדרך, או אם התמוטטו תחת משאם, נגרם לאיכר נזק כלכלי ניכר, ועל כן המחוקק מקפיד לדרוש מכל אדם לעזור לבעלי חיים אלה. השבתם לאיכר או הקמתם נועדה לסייע לבעל הבהמה.

שאלה 2:

א. לפי הפירוש הראשון, מדובר בקרבה פיזית, גיאוגרפית. לפי הפירוש השני, מדובר בקרבה מטאפורית, "קרוב" במובן של: מִפְּרָ, ידוע.

ב. הדין המשותף הוא שיש להחזיר בהמה תועה לבעליה על-ידי המוצא.

השוני בדין הוא, שהחוק החיתי מתיר למוצא של השור התועה להשתמש בו לצרכיו במשך יום אחד ורק אז להחזירו לבעליו. בחוק המקראי לא נזכרת אפשרות כזו: אם אתה מכיר את בעל השור, עליך להשיבו מיד. אם אינך מכיר אותו, אסוף את השור למשקך והמתן עד שיבוא בעל השור לחפשו.

שאלה 3:

לפי דעת קאסוטו אין הבדל בין גישת ספר דברים לגישת ספר שמות. בספר שמות נוקט המחוקק בשיטת "קל וחומר", על אחת כמה וכמה: החוק דורש לסייע לשורו של אויבך, ומכן ניתן להסיק שעל אחת כמה וכמה שעליך לסייע לשורו של חברך.

לפי דעת החוקרים האחרים, ספר דברים, שמתאפיין בגישה סוציאלית ושואף לקדם את יחסי האחוה והשוויון בין בני העם, נוקט במכוון בלשון "אחיך" כדי להדגיש שכל אדם מישראל הוא אחיך, עליך לדאוג לאדם אחר מעמד כאילו הוא אחיך.

שאלה 4:

דברים כב' 7-6: ההתייחסות לצורכי האדם היא במתן רשות לקחת את ביצי הציפור מן הקן (למאכל ועוד). התייחסות לצורכי הטבע היא בשחרור הציפור כדי שתוכל להטיל ביצים נוספות.

דברים כ' 19: ההתייחסות לצורכי האדם היא במתן רשות לאכול מן העצים של עיר בזמן מצור עליה, ההתייחסות לצורכי הטבע היא בכך שהמחוקק לא מאפשר את כריתת עצי הפרי. (הוא מבחין בין עצי סרק, אותם מותר לכרות, ובין עצי פרי, אותם אסור לכרות).

פרק שני – הנושא המסכם

הסיפור המקראי – שאלה 6

סעיף א'

(1) תפקיד ההבטה לאחור בשמ"א יז 34-36 הוא להציג את אמונתו העזה של דויד באלוהים, לאפיינו כמאמין גדול בה': לפי דבריו, הוא בטוח שינצח את גולית לא בזכות כוחו שלו, אלא כיוון שה' יסייע לו. הניצחון הוא של ה'.

תפקיד ההבטה לאחור בשמ"א כח' הוא להראות את ירידתו של שאול בכל עומקה: תחילה היה במדרגה העליונה של מי שלוחם באובות ובידעונים ונאמן לה' ועתה הוא נמצא בשיא עליבותו ונזקק לאותם אמצעי שווא שבז להם בעבר.

(2) הבטה לאחור מפי המספר: פס' 18 – "כי עצר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך..." – זה קרה כאשר נלקחה שרה לארמון אבימלך, ולא כאשר הוחזרה לידי אברהם.

הבטה לאחור מפי הגיבור - פס' 11, 13: שני הפסוקים מבטאים את מחשבותיו ומעשיו של אברהם לפני שהגיע לגרר, ממש בתחילת מסעו לארץ כנען. אז הבין שסכנות רבות צפויות לו וביקש משרה לומר שהיא אחותו בכל מקום אליו יגיעו.

סעיף ב'

(1) טיעון ראשון: הסיפורים המקראיים בנויים בתבניות קבועות מראש, שסדר המרכיבים והשלבים בהן קבוע, והקהל המאזין לסיפורים הכיר את התבנית על פיה בנוי הסיפור.

טיעון שני: למרות שהסיפורים בנויים על פי הקונוונציה, בכל סיפור שילבו המספרים חריגות המתאימות במיוחד לאופי הדמויות המשתתפות בסיפור וחריגות אלה הוסיפו ענין וגיוון לשומעי הסיפורים. אפשרות אחרת: בשלב מסוים החלו מספרי הסיפורים ליצור סיפורים שאינם קשורים בקשר הדוק לתבנית המקובלת, אלא רק רומזים אליה.

(2) סיפור מגילת רות מתאים לקונוונציה בפרטים הבאים: יציאת הגיבורה מארצה אל ארץ נכר, כמקובל בסצנת הדפוס של האירוסין (בד"כ גיבור), שאיבת מים, נזכרת המילה "נערה" בשאלה "למי הנערה הזו?" וכן נזכרת סעודה אמנם סעודת קוצרים דלה ולא סעודה מפוארת, אך אזכור הסעודה גם הוא רומז לקונוונציה.

סיפור מגילת רות אינו מתאים לקונוונציה בפרטים הבאים: היפוך המין והמקום הגיאוגרפי (גיבורה ולא גיבור, ארץ כנען היא ארץ הנכר שלה ולא מולדתה), שאיבת המים אינה מתבצעת על ידי הגיבור או הגיבורה, לא נזכרים בתוליה או ייחוסה של רות, אלא אומץ ליבה ונאמנותה לחמותה, לא מופיעים השורשים ר.ו.צ/מ.ה.ר, אלא ש.ו.ב./י.ש.ב ואין אירוסין, אלא נישואין.

סעיף ג'

המילה המנחה - שתי אפשרויות יש לגבי המילה המנחה:

א. בני.

ב. המלך.

שתי המילים הללו מתקשרות לדברי יואב שמדגיש בפני דויד, שאבלו על בנו ובכיו גורמים נזק ומציגים אותו באור שלילי בעיני העם. במקום לשמוח על סיכול המרד ולהצטער על עבדיו שמתו למענו בקרב מול חייליו של אבשלום, דויד מתאבל רק על אבשלום ואינו מעודד את חייליו ואינו מודה להם ל מאבקם למענו. הוא אינו מתנהג כמלך אלא חושב רק על בנו.

סעיף ד'

מדרש שם: "לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלוהים ועם אנשים ותוכל" – פירוש השם ישראל: היכולת להאבק, להתמודד מול בני אדם ויצורים עליונים – ולנצח. הסבר תופעה: "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה" – התופעה היא שבני ישראל לא נוהגים לאכול את גיד הנשה בבעלי החיים וההסבר לכך הוא, שהמלאך פגע ביעקב באזור גיד הנשה.

פרק שלישי

שאלה 11:

א. הקושי: איך אפשר שזרעו של אברהם, כלומר יצחק, יירש את הארץ, הרי בארץ יושב העם הכנעני?
פתרון הקושי: צאצאי אברהם (ולא יצחק) יזכו לרשת את הארץ רק בעוד זמן רב: 400 שנה או ארבעה דורות (שתי הגרסאות מצויות בפס' 13, 16).

ב. (1) השורש ה.ל.ך בפירוש זה משמעו הליכה שאינה פיזית, אלא הליכה דתית, אמונה בה' וקיום מצוותיו. ההליכה המתוארת בפס' 5 היא הליכה פיזית.

(2) ארבעה מהפרטים הבאים: עזיבת המשפחה ("בית אביך"), עזיבת הארץ (קושי גיאוגרפי, כלכלי), עזיבת המולדת (קושי תרבותי), הליכה אל יעד לא ידוע, גילו המתקדם של אברהם (75).

ג. ההבטחות המשותפות: ברכה אישית לאברהם ; מובטח לאברהם שזרעו יתרבה ויהפוך לגוי גדול; שברכת ה' לו, תביא ברכה על כל האנושות .

שאלה 12:

א. (1) מגמת אחאב בדבריו לאיזבל היא לזעזע אותה ולגרום לה להתקומם נגד אליהו. המילה "כל" מדגישה את התיאור הנרחב של המעשה כפי שסופר על ידי אחאב לאיזבל, בפרטי פרטים. תגובת איזבל מלמדת שאחאב השיג את מטרתו, כשאיזבל אכן מחליטה לפעול לחיסולו של אליהו. היא שולחת הודעה מאיימת אל אליהו ומבטיחה להורגו למחרת.

(2) איזבל: היא השולטת והדומיננטית ביחסיה עם אחאב והיא כנראה שולטת גם בניהול הממלכה, מפני שכאשר אחאב שפוף היא מעודדת אותו: "אני אתן לך את כרם נבות" היא אינה נרתעת מכיפוף החוק ועיוותו לצרכיה ואינה בוחלת ברצח אדם חף מפשע כדי להשיג את מטרותיה האישיות (פס' 8 – שולחת מכתבים, מורה לביים את משפט נבות).

אחאב: פסיבי, מציג עצמו בפני איזבל כמסכן ומצליח להשיג את מבוקשו בלי "ללכלך את ידיו". בסופו של דבר הוא האשם העיקרי בפרשה, כיוון שוודאי שידע למה מסוגלת איזבל ולא עצר אותה כאשר הבטיחה לו: "אני אתן לך את כרם נבות".

ב. רד"ק: רואה את אליהו כמי שפועל בהיגיון. רואה סכנה ועל כן בורח כדי להינצל.

זקוביץ': רואה את אליהו כמי שנוטש את תפקידו. דאג לעצמו, הפסיק לתפקד כנביא ולא זכר את שליחותו כנביא ה' אלא דאג לעצמו כאדם פרטי.

ג. (1) הופעתו הראשונה של המלאך מאפשרת לאליהו לאכול כדי שיוכל להישאר בחיים ולא לגווע מרעב. הופעתו השנייה של המלאך מאפשרת לאליהו לאכול כדי להתחזק לקראת ההליכה במדבר במשך 40 יום.

(2) תפיסתו של אליהו כנראה לא השתנתה, מפני שלמרות שה' מתגלה לעיניו בדרך לא אלימה (לא רוח, לא רעש, לא אש אלא קול דממה דקה), הוא חוזר על הצהרתו: "קנא קנאתי לה'", וחוזר על תלונתו על העם גם בפס' 13-14 ובכך רומז לה' שהוא רוצה שהעם יענש במוות על רדיפת אליהו ועל אי נאמנות לה'.

שאלה 13:

א. (1) ניתן לראות דמיון בין שתי הנבואות: שני הנביאים מנבאים נבואת נחמה ומבטיחים כי עם ישראל ישוב לשכון בארץ (ירמיהו לא' 26, יחזקאל לז' 21). ההבדל בין שתי הנבואות: יחזקאל מנבא על ממלכה אחת מאוחדת, ירמיהו מדבר על ישראל ועל יהודה, כלומר קיום נפרד.

(2) הגמול הדומה בשני הכתובים הוא ההבטחה שעם ישראל יתרבה (ירמיהו לא' 26, יחזקאל לז' 26).

ב. (1)

- הברית החדשה תהיה כתובה על הלב, הברית הישנה נכתבה על לוחות.
 - הברית החדשה לא תצטרך להילמד, כולם יידעו אותה, הברית הישנה הייתה צריכה להילמד ורבים מבני העם לא קיימו אותה.
 - הברית החדשה לא תאפשר בחירה חופשית, אנשים ייולדו עם הברית בליבם ולא יוכלו להפר אותה, ברית סיני הופרה על ידי העם.
- (2) כיוון שהברית נכרתה באמצעות ביתור, חיתוך, כריתה של בעלי חיים לשניים, נקראת פעולת ההתחייבות בברית: כריתת ברית.

- ג. (1) הרעיון: אהבתו ומחויבותו של ה' לעם ישראל הן נצחיות, כשם שתופעות הטבע (זריחת שמש בבוקר וירח בלילה, גאות ושפל בים ועוד) הן נצחיות.
- (2) המוטיב הוא: מחזוריות הזריחה והשקיעה, חילופי השמש והירח. בירמיהו לא' משמשת חוקיות זריחת המאורות במועדם הקבוע סמל לקביעות של בחירת ה' בעם ישראל, ובישעיה ס' הגאולה של עם ישראל תתבטא בשינוי מחזוריות השקיעה והזריחה, על ישראל יאיר אור אלוהי לא טבעי: על ירושלים לא תזרח שמש וירח, אלא יהיה לה אור נצחי.

שאלה 14:

- א. הניגודים: שמים-ארץ, ים-חרבה. הניגודים מאפשרים לחגי להמחיש את היקף השינוי שיחול בעולם הקיים, את הזעזוע שיבוא על כל העולם, ובמהלכו ישתנו סדרי בראשית, סדרי הטבע וגם מעמדו של עם ישראל ומעמדו של המקדש ('גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון').
- ב. (1) ירמיהו מציג ברית מותנית "שמעו בקולי והייתם לי לעם ואני אהיה לכם לאלוהים". אם הם יילך בדרכי ה', הוא יהיה להם לאלוהים כלומר יגן עליהם ויגמול להם. חגי מציג ברית בלתי מותנית: הוא מבטיח לעם "ורוחי עומדת בתוכם", ואין תנאי.
- (2) יחס ירמיהו למקדש: המקדש אינו בעל חשיבות מרכזית לעבודת ה', קיום המצוות (בעיקר המוסריות) חשוב יותר מאשר הבאת קורבנות למקדש. לפי חגי יש למקדש מקום מרכזי באמונה. לדעת חגי, אין ערך להקרבת קורבנות בלי מקדש.
- ג. (1) חמדה = כל האוצרות והדברים היקרים.

(2) באחרית הימים יביאו הגויים את כל כספם וזהבם, את כל רכושם היקר ואוצרותיהם אל בית המקדש. אז יהיה בית המקדש מכובד.

פרק רביעי

שאלה 15:

דוגמאות לסיפור איטיולוגי:

- הסיפור מסביר מדוע ההריון והלידה מלווים בסבל ובכאבים.
- הסיפור מסביר מדוע האדם שולט באישה ולא להיפך.
- הסיפור מסביר מדוע האדמה מצמיחה קוץ ודרדר.
- הסיפור מסביר מדוע האדם צריך לעבוד קשה כדי להוציא לחמו מן האדמה.
- הסיפור מסביר מדוע חיי בני האדם קצובים.
- הסיפור מסביר מדוע במותם נקברים בני האדם בעפר.

שאלה 16:

- א. הקשר הוא קשר של סיבה ותוצאה: אם לא תוכיח את עמיתך ותנזוף בו על מעשיו, חטאו ייחשב גם לחטא שלך.
- ב. הקשר הוא קשר של ניגוד: מה לא לעשות (לא תיקום, לא תיטור) לעומת מה כן לעשות (ואהבת לרעך).

שאלה 17: הדוגמאות

- בדיבר השבת, הנימוק בשמות לקיום המנוחה בשבת הוא דתי (חיקוי של מעשה ה') לעומת דברים שם הנימוק הוא סוציאלי – לאפשר לעבד ולאמה לנוח בשבת כמו אדונם.

- באיסור לחמוד בשמות נזכרת האישה ביחד עם שאר הרכוש הנייד, ובראשית נזכר הבית, כלומר האישה חשובה פחות מהבית. בספר דברים נזכרת האישה לפני כל רכוש אחר.

שאלה 18:

השקפת הגמול בספר מלכים היא גמול קיבוצי/לדורות. על כן, נאמר במלכים שירושלים תחרב כמו ישראל עקב חטאי מנשה. השקפת הגמול בספר דברי הימים היא גמול אישי/מייד, ולכן לא מופיע בדברי הימים שום קישור בין חורבן ירושלים לחטאי מנשה. הקישור שנעשה במלכים - מושמט בדברי הימים.

שאלה 19:

א. המשורר בטוח בעזרת ה' עד כדי כך שהוא מתאר שהטוב והחסד ישיגוהו כל חייו. הוא לא יצטרך להתאמץ להשיג את הטוב, אלא הטוב והחסד ישיגו אותו, יגיעו אליו ותמיד.

ב. ושבתי בבית ה': מלשון ישב: הלוואי ואשב בבית ה' במשך זמן רב. משורש שוב: הלוואי ואשוב לבית ה' עוד פעמים רבות.

שאלה 21:

למרות ששתי זכויות מופיעות בקטע הראשון, חובה לציין אחת מהן בקטע השלישי, על פי ההוראה בשאלה. לפיכך:

הזכויות שהוענקו:

א' 3: לשוב ליהודה מן הגלות.

א' 7-9: השבת כלי בית המקדש הראשון לירושלים.

ג' 6-7: לבנות את בית המקדש לה' בירושלים.